

Nr 81

**Kungl. Maj:ts proposition angående studiesocialt stöd
till utländska studerande; given Stockholms slott
den 26 mars 1971.**

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utbildningsärenden, föreslå riksdagen att bifalla det förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,
enligt Dess nådiga beslut:

BERTIL

SVEN MOBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

På grundval av förslag från kommittén för utländska studerande dras i propositionen upp nya riktlinjer för behandlingen av utländska medborgare i Sverige i studiesocialt avseende. I enlighet med nu gällande principer föreslås att studiestöd skall utgå till den som är inlemmad i det svenska samhället. Detta innebär bl. a. att den som invandrat under sådana omständigheter att det klart kan förutsättas att han kommer att stanna kvar i Sverige, t. ex. barn till invandrare som erhållit arbetstillstånd eller flykting, skall kunna få studiestöd som svensk medborgare. I övriga fall föreslås att det skall krävas minst två års sammanhängande vistelse och förvärvsarbete. En särskild delegation inom centrala studiehjälpsnämnden skall avgöra ärenden om studiestöd för utländska medborgare i Sverige. De nya principerna föreslås bli tillämpade fr. o. m. den 1 januari 1972.

I propositionen föreslås vidare en betydande utökning av antalet gäststipendier för utländska studerande. För budgetåret 1972/73 föreslås 100 nya gäststipendier.

I propositionen behandlas även frågan om behovet av kunskaper i svenska hos de utländska studerandena.

**Utdrag av protokollet över utbildningsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott
den 26 mars 1971.**

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASP-LING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Statsrådet Moberg anmälar efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *studiesocialt stöd till utländska studerande* och anför.

Förslag till**Lag om ändring i studiehjälpsreglementet (1964: 402)**

Härigenom förordas, att 3, 31 och 32 §§ studiehjälpsreglementet (1964: 402)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***3 §**

Studiehjälp utgår till svensk studerande så ock till annan studerande, som är bosatt i riket.

Den som icke är svensk medborgare äger dock *icke* rätt till studiehjälp, om han bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att här vinna utbildning.

Den som icke är svensk medborgare äger dock rätt till studiehjälp *endast* om han bosatt sig i riket huvudsakligen i *annat* syfte än att här vinna utbildning.

31 §

Annan studiehjälp än studiebidrag eller förhöjt studiebidrag utgår endast efter ansökan.

Annan studiehjälp än studiebidrag eller förhöjt studiebidrag utgår endast efter ansökan. *I fråga om studiehjälp till den som ej är svensk medborgare kräves dock alltid ansökan.*

32 §

Beslut om studiehjälp meddelas, där ej annat följer av andra eller tredje stycket, av skolstyrelsen, om läroanstalten står under dess förvaltning, och eljest av rektor.

Beslut om studiehjälp meddelas, där ej annat följer av andra, tredje eller fjärde stycket, av skolstyrelsen, om läroanstalten står under dess förvaltning, och eljest av rektor.

Beslut om behovsprövat tillägg till studiebidrag så ock beslut om studielaan eller om studiehjälp för studier utom riket meddelas av centrala studiehjälpsnämnden.

Fråga om sökande som icke är svensk medborgare enligt 3 § äger rätt till studiehjälp prövas av centrala studiehjälpsnämnden. Har nämnden tidigare funnit sökanden äga sådan rätt till studiehjälp eller rätt till studiemedel enligt 5 § studiemedelsförordningen (1964: 401), skall han, när han senare ånyo ansöker om studiehjälp, anses äga rätt till studiehjälp enligt 3 § utan

¹ Omtryckt 1970: 267.

ny prövning av nämnden, om han fortfarande är bosatt i riket. Om sist nämnda villkor är uppfyllt prövas i ärende om behovsprövat tillägg till studiebidrag eller studielån av centrala studiehjäpsnämnden och i ärende om annan studiehjälp av skolstyrelsen eller rektor.

Fråga som avses i 29 § prövas av centrala studiehjäpsnämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

Förslag till

Lag om ändring i studiemedelsförordningen (1964: 401)

Härigenom förordnas, att 5 och 34 §§ studiemedelsförordningen (1964: 401)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse²

Föreslagen lydelse

5 §

Studiemedel utgå till svensk studerande så ock till annan studerande, som är bosatt i riket.

Till den som ej är heltidsstuderande utgå studiemedel endast om han bedriver studierna på minst halvtid och på grund av förvärvsarbete, vård av egna barn eller andra särskilda skäl ej kan bedriva studier på heltid.

Den som icke är svensk medborgare äger *icke* rätt till studiemedel, om han bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att här vinna utbildning.

Den som icke är svensk medborgare äger rätt till studiemedel *endast* om han bosatt sig i riket huvudsakligen i *annat* syfte *än* att här vinna utbildning.

34 §

Ansökan om studiemedel prövas av studiemedelsnämnd *eller för fall, beträffande vilka Konungen så förordnar, av centrala studiehjäpsnämnden.*

Ansökan om studiemedel prövas av studiemedelsnämnd *om ej annat följer av andra stycket eller av bestämmelser som avses i tredje stycket.*

Fråga om sökande som icke är svensk medborgare enligt 5 § äger rätt till studiemedel prövas av centrala studiehjäpsnämnden. Har nämnden tidigare funnit sökanden äga sådan rätt till studiemedel eller rätt till studiehjälp enligt 3 § studiehjäpsreglementet (1964: 402),

¹ Omtryckt 1970: 266.

² Med nuvarande lydelse avses den lydelse som har föreslagits i prop. 1971:37.

skall han, när han senare ånyo ansöker om studiemedel, anses äga rätt till studiemedel enligt 5 § utan ny prövning av centrala studiehjälpsnämnden, om han fortfarande är bosatt i riket. Om sist nämnda villkor är uppfyllt prövas av studiemedelsnämnd eller i fall som avses i bestämmelser enligt tredje stycket av centrala studiehjälpsnämnden.

Även i andra fall än som avses i andra stycket prövas ansökan om studiemedel av centrala studiehjälpsnämnden enligt bestämmelser som Konungen meddelar.

Fråga om återkrav enligt 32 § prövas av centrala studiehjälpsnämnden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1972.

1 Inledning

Vid 1964 års riksdag fattades beslut om en ändring av formerna för det statliga studiestödet för utbildning efter grundskolan. På grundval av studiehjälpsutredningens betänkande (SOU 1963: 48) Bättre studiehjälp och studiesociala utredningens betänkande (SOU 1963: 74) Rätt till studiemedel skapades genom statsmakternas beslut (prop. 1964: 138, SäU 1964: 1, rskr 1964: 290) två stödformer, studiehjälp vid studier i gymnasiala skolor m. m. och studiemedel vid studier på i huvudsak eftergymnasial nivå. 1964 års beslut har kompletterats i olika avseenden, senast vid 1970 års riksdag (prop. 1970: 77, SU 1970: 116, 2LU 1970: 50, rskr 1970: 284 och 290).

Det ökande antalet utländska studerande i Sverige har aktualiserat frågan om behandlingen bl. a. i studiesocialt avseende av denna grupp. Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 22 mars 1968 tillkallades departementsrådet Nils Wentz, ordförande, pol.mag. Elisabet Sandberg och byråchefen David Storm för översyn av bestämmelserna om studiesocialt stöd till utländska studerande m. m. De sakkunniga, som antog namnet kommittén för utländska studerande, avgav den 18 december 1969 betänkandet (Ds U 1969: 9) Studiesocialt stöd till utländska studerande. Över betänkandet har efter remiss yttranden avgetts av universitetskanslersämbetet, skolöverstyrelsen, centrala studiehjälpsnämnden, arbetsmarknadsstyrelsen, statens invandrarverk, samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor, direktionen för handelshögskolan i Stockholm, samarbetsnämnden för socialhögskolorna, samarbetsnämnden för journalisthögskolorna, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, musikaliska akademiens styrelse, akademien för de fria konsterna, kompetensutredningen, 1968 års studiemedelsutredning, invandrarutredningen, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Svenska institutet för kulturellt utbyte med utlandet (SI), Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU) och centerns ungdomsförbund (CUF). Utöver ovan angivna remissorgan har yttrat sig Finska klubben, Uppsala studentkår, Utlandssvenskarnas förening och Sveriges socialdemokratiska studentförbund (SSSF).

2 Gällande bestämmelser om studiestöd

2.1 Allmänna bestämmelser

Till studerande i gymnasier, fackskolor, yrkesskolor, folkhögskolor m. fl. läroanstalter utgår *studiehjälp* enligt bestämmelserna i studiehjälpsreglementet (1964: 402, omtryckt 1970: 267, ändrat 1970: 1027)

i form av studiebidrag jämte tillägg eller förhöjt studiebidrag samt studielån. För elever i grundskolan och motsvarande skolformer utgår förmaner enligt förordningen (1964: 400) om förlängt barnbidrag (ändrad senast 1970: 270).

Studiebidrag och förlängt barnbidrag utgår med 100 kr. i månaden. Härutöver kan *inkomstprövat tillägg* utgå med 25, 50, 75 eller 100 kr. i månaden, beroende på föräldrarnas inkomst- och förmögenhetsförhållanden samt förekomst av syskon under 16 år. Om den studerande är berättigad till inkomstprövat tillägg med högsta belopp och om synnerligen stort behov av ytterligare studiehjälp föreligger, kan *behovsprövat tillägg* utgå med 75 kr. i månaden. Är den studerande i behov av inackordering, utgår *inackorderingstillägg* med 125 kr. i månaden. *Resetillägg* med 50—110 kr. i månaden utgår för dagliga resor mellan hem och skola, om avståndet är minst 6 km. *Studielån* kan utgå med högst 6 500 kr. för ett läsår.

Studiehjälp beviljas av skolstyrelsen eller centrala studiehjäpsnämnden.

De studerande vid eftergymnasiala läroanstalter erhåller *studiemedel* enligt bestämmelserna i studiemedelsförordningen (1964: 401, omtryckt 1970: 266).

Studiemedel består av studiebidrag och återbetalningspliktiga studiemedel. Studiemedlen är indexreglerade och utgår med 140 % av basbeloppet inom den allmänna försäkringen, dvs. f. n. totalt 9 660 kr. Om den studerande har vårdnaden om barn, kan dessutom utgå barn-*tillägg* med 25 % av basbeloppet (f. n. 1 725 kr.) för varje barn under 16 år. Extra studiemedel kan vidare utgå om synnerliga skäl föreligger. Av studiemedlen utgår 1 750 kr. i studiebidrag, medan återstoden skall återbetalas under normalt 20—25 år. Studiemedel utgår med hänsyn till den studerandes studiemeriter samt de ekonomiska resurser över vilka studerande förfogar. Under de två första terminerna erhålls dock studiemedel utan prövning av studiemeriterna.

Studiemedel beviljas av studiemedelsnämnderna.

2.2 Studiestöd för utländska studerande

De utländska studerande som är bosatta i Sverige är jämställda med svenska studerande i fråga om sätt att erhålla studiestöd. Den som inte är svensk medborgare har dock inte rätt till studiestöd om han bosatt sig här huvudsakligen i syfte att vinna utbildning.

Centrala studiehjäpsnämnden har på grundval av bestämmelserna i *studiehjäpsreglementet* och *studiemedelsförordningen* utfärdat anvisningar om hur ansökningar om studiestöd från utländska studerande skall behandlas. När det gäller studiehjälpssystemet har nämnden bl. a. framhållit att en förklaring av sökande att han efter utbildningens slut

ämnen stanna kvar i Sverige inte skall vara avgörande för rätt till studiestöd. Motsvarande erinran har gjorts av nämnden beträffande studiemedelssystemet. Kravet på bosättning skall anses uppfyllt när den studerande är kyrkobokförd i riket. Enligt nämndens uppfattning bör den som bosatt sig i landet kort före det han påbörjat sina studier här regelmässigt anses ha bosatt sig i landet huvudsakligen i syfte att genomgå en svensk utbildning. I övriga fall bör en utredning göras.

Utredningen har inhämtat uppgifter om den praxis som studiemedelsnämnderna tillämpat vid prövning av ansökningar om studiemedel från utländska studerande. Vissa av nämnderna remitterar regelbundet ansökningarna till utlänningsmyndigheten. Nämnderna fäster stor vikt vid att sökanden har sådana kunskaper i svenska att han har möjlighet att tillgodogöra sig undervisningen. I några fall ställer nämnderna krav om en viss tids vistelse i Sverige för beviljande av studiemedel.

I olika internationella sammanhang har man arbetat för att underlätta högre studier i annat land. Sverige har anslutit sig till vissa Europarådskonventioner som gäller tillträde till högre utbildning, nämligen 1) 1953 års konvention rörande likvärdighet av betyg för tillträde till universitet, 2) 1956 års konvention rörande likvärdighet av studieperioder vid universitet och 3) 1959 års konvention rörande erkännande av universitetsexamina för tillträde till fortsatta studier.

De nordiska utbildningsministrarna har år 1959 antagit en resolution om att studerande skall kunna ta med sig sitt hemlands studiesociala förmåner vid studier i annat nordiskt land. De svenska studiesociala bestämmelserna är utformade med hänsyn härtill.

2.3 Utländsk studerandes tillträde till utbildningsanstalt m. m.

Utländsk studerande har möjlighet att vinna inträde vid svensk högre läroanstalt, om han i annat land avlagt examen som medför behörighet att vinna inträde i motsvarande anstalt. Tillstånd måste dock inhämtas för icke nordiska studerande. För avläggande av akademisk examen gäller i vissa utbildningar krav på kunskaper i svenska språket.

Under de fem år studiemedelssystemet varit i funktion har studiemedel utgått till ca 4 100 utländska medborgare. Uppskattningsvis uppgår antalet utländska studerande som erhållit svenskt studiestöd under tiden före studiemedelssystemets tillkomst till ca 400.

Antalet personer som beviljades studiemedel höll sig på samma nivå under de tre första åren (ca 600). Därefter har en ökning ägt rum successivt. År 1968 fick ca 950 utlänningsstudenter studiemedel och under 1969 var motsvarande siffra ca 1 400. Det kan noteras att 35 % av dessa personer endast erhållit studiemedel en gång, dvs. för en eller två terminer. De har alltså ej ansökt om fortsatt studiestöd eller, om de ansökt härom,

ej kunnat beviljas detta på grund av bestämmelserna i studiemedelsförordningen om krav på studieresultat.

En särredovisning från studiemedelsnämnden i Stockholm har gjorts avseende ansökningar om studiemedel från utländska studerande. Undersökningen avsåg höstterminerna 1966—1968. Undersökningen kom att omfatta drygt 200 ansökningar. Över en tredjedel av de sökande var från de nordiska länderna, nästan lika många som från det övriga Europa och cirka en femtedel från Asien. Som orsak till bosättning angavs främst studier, familjeskäl och äktenskap. Av ansökningarna hade ca 80 % beviljats studiemedel.

Uppgifter om antalet utländska studerande på gymnasial nivå kan inte ges, eftersom denna kategori inte särredovisas i skolstyrelsernas statistik.

3 Kommitténs förslag

3.1 Bakgrund

En allmän bakgrund för kommitténs arbete har varit den fortgående internationalisering som ägt rum under efterkrigstiden och de återverkningar som befolkningsomflyttningarna haft inte minst på utbildningens område. Det är framför allt tre kategorier av utländska studerande som därigenom söker sig till svenska utbildningsanstalter. Dels rör det sig om ungdomar vars föräldrar flyttat hit och inlemmats i det svenska samhället. Dels rör det sig om personer, som på egen hand sökt sig hit i mer eller mindre uttalad avsikt att inlemmas i det svenska samhället. En tredje kategori är de som kommit till Sverige enbart i syfte att vinna utbildning.

Kommittén påpekar inledningsvis, att det är en sedan länge omfattad princip att de svenska utbildningsanstalterna inte skall vara reserverade för svenska studerande. Det har allmänt ansetts som en tillgång att svenska studerande fritt skall kunna få sin utbildning i annat land och omvänt att utländska studerande skall kunna erhålla utbildning i Sverige.

Under de senaste årtiondena har vi också upplevt en markant ökning av antalet utländska studerande vid våra läroanstalter. Särskilt stor har ökningen varit av den kategori studenter som på egen hand söker sig till Sverige. En av orsakerna härtill torde vara att såväl undervisning som examination numera anordnas på främmande språk. En annan orsak är sannolikt det jämförelsevis generösa studiesociala system som 1964 års studiesociala reformer innebar. En tredje faktor har att göra med den vidgade stipendieringen och den omfattande befolkningsomflyttningen som sker mellan framför allt de nordiska länderna.

Den vidgade tillströmningen av utländska studenter har, konstaterar kommittén, förorsakat problem i olika avseenden. Problemen samman-

hänger med studiefinansieringsfrågan, bristande kunskaper i svenska språket och anpassningen till den svenska miljön.

Svårigheter med studiefinansieringen uppstår framför allt för de studenter som utan egna stipendier kommer till Sverige i syfte att här vinna utbildning. I vissa fall har denna kategori studenter egna medel och problemen uppstår då som regel när dessa medel tar slut. Inkomst från förvärvsarbete är som regel inte aktuellt, eftersom studier och förvärvsarbete svårigen låter sig förenas med tanke på den extra tid som studierna normalt tar på grund av språksvårigheter.

En annan del av problemet sammanhänger med gränsdragningen mellan gäststuderande och invandrarstuderande. Enligt kommittén är det inte möjligt att betrakta en utländsk studerande som invandrare bara för att vederbörande uppger sig vilja stanna i Sverige. Frågan uppstår då vilka kriterier som skall gälla för att betraktas som invandrare. Kommittén framhåller, att studiemedelsnämnderna åren efter 1964 tillämpade en mycket liberal praxis i fråga om studiemedelstilldelningen. Denna innebar att studiemedel utgick till alla utländska studerande som själva uppgav att syftet med vistelsen i Sverige var att vederbörande avsåg stanna i Sverige. I augusti 1967 meddelade emellertid centrala studiehjälpnsnämnden anvisningar om en mera restriktiv linje. Enligt anvisningarna skulle studerande, som anlände till Sverige i nära anslutning till att de påbörjade sina studier här, inte räknas som invandrare. Som regel tillämpar studiemedelsnämnderna numera reglerna så, att studiemedel i princip beviljas till utlänning som vistats här och förvärvsarbetat i ett år. Undantag gäller flyktingstudenter och andra särskilda grupper där avsikten att invandra är oomtvistlig. När det gäller studerande från de nordiska länderna är situationen delvis annorlunda eftersom uppehållstillstånd inte krävs för denna kategori. Kommittén menar också att det generösa svenska studiemedelsystemet sannolikt verkat lockande på studerande från övriga nordiska länder, speciellt Finland. Kravet på vistelse i ett år gäller även nordiska studerande.

Sammanfattningsvis kan man således säga att svagheten i det nuvarande systemet är att reglerna fortfarande vilar på principen att det är den enskilde utlänningen som avgör om han är invandrare eller gäststuderande. Att bestämma en persons status som invandrare resp. gäststuderande med hjälp av en karenstidsregel är, framhåller kommittén, inte idealiskt. När det gäller frågan om förkunskaper i svenska språket har kommittén för sitt ställningstagande inhämtat synpunkter ifrån universitetskanslersämbetet. Kanslersämbetet framhåller att många av de utländska studerandena saknar tillräckliga kunskaper i svenska för att kunna följa och tillgodogöra sig undervisningen. Det är inte bara med hänsyn till förståelsen av studiematerialet utan också ur allmän studie-social synvinkel som det är viktigt att äga grundläggande kunskaper i svenska.

3.2 Principiella överväganden

Kommittén anser, med hänvisning till den redovisade bakgrunden, att de nuvarande reglerna måste reformeras. En allmän utgångspunkt bör vara att denna reformering skall knyta an till de principer som genom beslut vid 1968 års riksdag ligger till grund för den svenska utlänningspolitiken. Detta innebär att kommittén förordar någon typ av reglering av antalet utländska studerande i likhet med vad som gäller för arbetskraften. Kommittén menar också att man bör definiera vilka olika kategorier icke-svenska studerande som bör komma i åtnjutande av svenskt studiesocialt stöd.

Kommittén behåller som allmän utgångspunkt indelningen i gäst-studerande och invandrare. Till den förra kategorin förs studerande som huvudsakligen kommit hit för utbildningens skull, medan den senare gruppen omfattar studerande som kommit hit av andra skäl. Kommittén anser, att de gäststuderande inte bör erhålla svenskt studiesocialt stöd. Som motiv för sitt ställningstagande pekar kommittén på att de strävanden som internationellt sett finns går i riktning mot att det är hemlandet som skall svara för de gäststuderandes studiefinansiering. En annan sak, menar kommittén, är att det av olika skäl kan vara önskvärt och angeläget att stimulera tillströmningen av utländska studerande till svenska läroanstalter genom att inrätta speciella stipendier. Ett sådant förslag skulle emellertid, menar man, ligga utanför utredningsuppdraget.

Att invandrarstuderande å andra sidan bör erhålla svenskt studiesocialt stöd ligger helt i linje med de principer som gäller för den svenska utlänningspolitiken. De som tas emot i det svenska samhället som invandrare bör således behandlas på exakt samma sätt som svenska studerande.

Kommittén påpekar dock, att problemet i första hand inte ligger på detta plan. Det gäller i stället frågan om vem som skall anses som invandrare. Kommittén räknar därvid med tre huvudkategorier: a) de som invandrar och påbörjar sin vistelse i landet med studier, b) de som kan anses inlemmade i det svenska samhället, c) de som mottagits i landet under sådana omständigheter att det klart kan förutsättas att de skall inlemmas i det svenska samhället eller t. v. är att betrakta som tillhörande detta samhälle. Kommitténs indelning lämnar de nordiska studerandena utanför. Förslag rörande denna kategori redovisas nedan.

Utslagsgivande för rätten till svenskt studiesocialt stöd blir således inte själva syftet med vistelsen utan de förhållanden under vilka den studerande kommit till Sverige och den status han erhåller av svenska myndigheter resp. den anknytning han kommer att få till det svenska samhället.

3.3 Icke-svenska medborgare som påbörjar sin vistelse i landet med studier

Det är framför allt i fråga om denna kategori som kommittén gjort jämförelser med invandringen av arbetskraft. Regleringen av arbetskraft motiveras av en strävan från myndigheternas sida att kunna bereda den utländska arbetskraften arbete och i övrigt ta hand om vederbörande på ett i jämförelse med svenska medborgare jämlikt sätt. Invandringen av arbetskraft regleras med hänsyn till sysselsättningssituationen. Samma synsätt bör tillämpas på invandringen av studerande menar kommittén. Utbildning är att betrakta som förberedelse för en kommande insats, och den studerande ställer i princip samma krav på samhällselig service som den som förvärvsarbetar.

Kommittén framhåller, att det ibland har hävdats att man skulle kunna begränsa bedömningen till i stort sett möjligheterna att bereda studieplats och bostad under studietiden. Kommittén anser emellertid, att ett sådant synsätt är alltför snävt. Att tillåta invandring av studerande som avser utbilda sig för verksamhet inom områden, där tillgången på arbetskraft är eller bedöms bli tillfredsställande, kan inte vara rimligt.

Kommitténs förslag innebär, att möjligheten att invandera till Sverige för att först utbilda sig och sedan förvärvsarbета görs beroende av ett särskilt tillstånd av svensk myndighet. Tillståndsgivningen bör ankomma på ett organ som har inblick i utbildningsväsendet, arbetsmarknaden, bostadstillgången och resurserna på det sociala området i stort. Kommittén förslår, att Kungl. Maj:t har hand om tillståndsgivningen, men att delegering av tillståndsgivningen på underlydande organ, förslagsvis invandrarverket, bör kunna ske.

Kommittén tar inte ställning till frågan om vilken omfattning detta slag av invandring skall ha i framtiden. Enligt kommitténs uppfattning bör ett sådant ställningstagande vara beroende av växlingar på arbetsmarknaden och samhällsförhållandena i övrigt.

Som regel anser kommittén, att tillståndsgivningen bör ske före ankomsten till Sverige. Emellertid kommer det att uppstå situationer då detta tillstånd måste ges sedan den studerande ankommit till Sverige. Så är t. ex. fallet med de personer som kommit till Sverige i annat syfte än att invandera men som efter en tids vistelse önskar inlemmas i det svenska samhället. I sådana fall måste tillståndsgivningen ske i efterhand.

3.4 Icke-svenska medborgare som kan anses inlemmade i det svenska samhället

Kommittén framhåller, att en person som ännu ej fått svenskt medborgarskap men som uppenbarligen avser att kvarstanna i Sverige inte bör förvägras svenskt studiestöd. Frågan om vem som skall anses in-

lemmad i det svenska samhället bör, enligt kommittén, avgöras med hänsyn till personlig eller annan bindning här. Som inlemmad i det svenska samhället bör den betraktas, som har bosättningstillstånd eller beviljats uppehålls- och arbetstillstånd samt varit sysselsatt i Sverige under längre tid. Som inlemmad bör vidare betraktas utländsk medborgare som är gift med svensk medborgare.

Den kategori personer som kommer till Sverige inom ramen för den reglerade invandringen bör, enligt kommitténs mening, inte kunna få studiemedel om vederbörande i stället väljer att studera. Rätt till studie-stöd bör däremot föreligga då dessa personer vistats i landet så länge att han eller hon kan anses inlemmad.

3.5 Icke-svenska medborgare som förutsätts bli inlemmade i det svenska samhället

Till denna kategori räknas t. ex. icke-asylsökande flyktingar som tas ut och förs över hit av svenska myndigheter i samråd med internationella flyktingorgan. Hit räknas vidare politiska flyktingar och statslösa personer som av humanitära skäl fått en fristad i Sverige. Slutligen berörs den kategori som fått resa in i landet för att förenas med familjemedlem eller nära anhörig och som själv betraktas som invandrare.

3.6 Nordiska studerande

Kommittén behandlar särskilt de nordiska studerandena, eftersom verkningarna av de föreslagna reglerna blir något avvikande för personer bosatta i Norden. För medborgare från de nordiska länderna krävs inte särskilt tillstånd för att få uppehålla sig i Sverige. Frågan om en medborgare i ett annat nordiskt land skall få svenskt studiesocialt stöd eller ej blir därför inte avgörande för vederbörandes rätt att uppehålla sig i Sverige.

Kommittén förordar en restriktiv hållning i fråga om tilldelningen av studiemedel till nordiska studerande. Dels menar man att utvecklingen nu går i riktning mot vidgade möjligheter att uppbära sådant stöd från hemlandet vid studier i annat nordiskt land, dels finns det ingen anledning att genom tilldelning av studiesocialt stöd främja invandring hit av studerande från övriga nordiska länder.

Kommittén föreslår därför att studiesocialt stöd till nordiska studerande endast utgår då den studerande kan anses inlemmad i det svenska samhället. Kommittén exemplifierar dessa fall till att gälla studerande, som är gift med svensk medborgare eller då föräldrarna varaktigt bosatt sig i Sverige. I det sistnämnda fallet bör enligt kommittén studiesocialt stöd inte utgå om den studerande kommit hit först efter myndig ålder.

3.7 Kunskaper i svenska för tillträde till högre studier m. m.

Utöver frågorna om studiefinansiering har kommittén också berört frågan om kunskaper i svenska för tillträde till högre studier samt behovet av kurativa åtgärder för utländska studerande.

Kommittén framhåller inledningsvis att en av de viktigaste faktorerna för att klara av studiesituationen och över huvud taget klara av anpassningsprocessen är att vederbörande har kunskaper i svenska språket. Förhållandena f. n. är att i utomordentligt få ämnen bedrivs undervisning på något annat språk än svenska, samtidigt som svenskundervisningen är frivillig. En utländsk studerande kan således utan att äga några svenskkunskaper skriva in sig vid högre utbildningsanstalter. Behovet av kunskaper i svenska gör sig speciellt påmint i de fall då den studerande påbörjar sin vistelse i Sverige med studier.

Mot bakgrunden av de många studiemisslyckanden som lätt sker om språkkunskaperna är bristfälliga och med hänsyn till problem av allmän anpassningskaraktär förordar kommittén att ett allmänt krav uppställs om att endast den som visar sig besitta tillräckliga kunskaper i svenska skall få tillträde till högre svenska läroanstalter.

Vad gäller svenskundervisningens organisation förordar kommittén att kursbunden undervisning anordnas enligt de principer som f. n. gäller. Vad gäller svenskundervisningens omfattning har kommittén inte närmare gått in på denna fråga, eftersom universitetskanslersämbetets ställningstagande ej var tillgängligt vid tidpunkten för betänkandets färdigställande.

Det är emellertid kommitténs uppfattning, att svenskundervisningen bör bedrivas koncentrerat och att de inledande svenskstudierna bör ske på heltid. Deltidsstudier bör endast undantagsvis få förekomma.

För att möjliggöra heltidsstudier är det nödvändigt att se till att försörjningen tryggas. Kommittén föreslår att den till universitet knutna svenskutbildningen bör vara studiemedelsberättigad i likhet med vad som gäller f. n.

Svenskundervisning för utlänningar bedrivs f. n. dels av skolöverstyrelsen, dels av universitetskanslersämbetet. Kommittén har diskuterat en samordning av huvudmannaskapet för denna svenskundervisning men funnit frågan så omfattande att den bör prövas i särskild ordning.

Kommittén har också haft i uppdrag att undersöka behovet av kurativa åtgärder för de av universiteten anordnade kurserna i svenska för utländska studerande. Kommittén har hos Kungl. Maj:t begärt och erhållit medel för verksamhet i studierådgivande syfte bland deltagarna i svenskkurserna för utlänningar. Kommittén har i avvaktan på resultatet av denna verksamhet inte velat föreslå permanenta åtgärder. Kommittén menar också att de kurativa frågorna måste ses som en del av anpassningsåtgärderna i stort och förutsätter att denna fråga övervägs som ett led i arbetet inom invandrarutredningen.

3.8 Övrigt

I anslutning till de nya reglerna om utländsk medborgares rätt till studiemedel har kommittén gjort en översyn av de bestämmelser som gäller om studiemedel för studerande utomlands och för utländska studerande. I fråga om svenska medborgare föreslås att den som är bosatt utomlands skall ha rätt till svenska studiemedel endast under förutsättning att han inte kan anses inlemmad i det främmande landet. Något förbehåll beträffande svensk medborgares rätt att få svenska studiemedel har tidigare inte funnits. Kommittén motiverar förslaget så att den som har en sådan anknytning till ett främmande land att all sannolikhet talar för att han åtnjuter samma förmåner och rättigheter som landets egna medborgare bör enligt kommitténs mening inte få svenskt studiesocialt stöd.

Vad gäller utländska medborgares möjlighet att få studiemedel eller studiehjälp för studier utomlands anser kommittén att en utländsk medborgare i princip inte bör kunna finansiera sina studier utomlands med svenska medel. Kommittén menar emellertid att denna princip inte bör vara helt undantagslös. Om t. ex. en i det svenska samhället inlemmad utländsk medborgare visat fallenhet inom ett ämnesområde, där fortsätta studier med större fördel kan bedrivas i annat land, så bör han kunna beviljas studiemedel eller studiehjälp för studier i det främmande landet. Denna möjlighet bör emellertid, enligt kommitténs mening, utnyttjas restriktivt.

3.9 Universitetskanslersämbetets synpunkter och förslag angående förkunskaper i svenska för antagning som studerande vid läroanstalt i Sverige

Beträffande svenskundervisningens omfattning har kommittén hos universitetskanslersämbetet hemställt om synpunkter. Kanslersämbetet har efter hörande av konsistorier och utbildningsnämnder avgett yttrande i ärendet.

Universitetskanslersämbetet framhåller inledningsvis att antalet utländska universitetsstuderande i Sverige har ökat starkt under senare år och att många av dessa saknar tillräckliga kunskaper i svenska för att kunna följa och tillgodogöra sig undervisningen. Inte bara nödvändigheten av att kunna tillgodogöra sig studiematerialet utan också ur allmän studiesocial synvinkel är det nödvändigt med kunskaper i svenska språket.

Erfarenheten visar också att kunskaper i svenska är en av de viktigaste faktorerna för utomnordiska studerandes förmåga att bedriva framgångsrika studier.

Kanslersämbetet pekar på de preliminära resultaten från en under-

sökning som pågår vid pedagogiska institutionen vid Stockholms universitet. Enligt denna undersökning finns en klar skillnad mellan å ena sidan studerande som genomgått endast kurserna Svenska 1 och 2 och å andra sidan studerande som också genomgått kurserna Svenska 3 och 4. Den förra kategorin klarade sig allmänt sett dåligt, den senare genomgående betydligt bättre.

Av de till universitetskanslersämbetet avlämnade remissyttrandena framgår att delade meningar råder om de krav som bör uppställas på omfattningen av förkunskaper i svenska. Somliga remissorgan anser att ett generellt krav på kunskaper motsvarande Svenska 3 och 4 bör uppställas, medan andra menar att kraven bör preciseras för varje särskilt ämnesområde.

Universitetskanslersämbetet framhåller för sin del, att förkunskapskraven inte bör ställas högre än vad som bedöms nödvändigt för att vederbörande skall kunna följa undervisningen. Kanslersämbetet förordar i avvaktan på slutredovisning av den ovannämnda undersökningen vid pedagogiska institutionen i Stockholm ett allmänt förkunskapskrav för utlännings tillträde till universitet eller högskola i Sverige motsvarande kurserna Svenska 1—3. Dispens från allmänna förkunskapskrav bör enligt kanslersämbetet ges av vederbörande konsistorium.

F. n. utgår studiemedel för deltagande i kurserna Svenska 1 och 2. Kanslersämbetet föreslår att studiemedel också bör utgå för deltagande i kursen Svenska 3.

Vidare framhålls att vissa universitetsstudier kräver mer omfattande förkunskaper. I dessa fall bör det vara möjligt att i enskilda studieplaner föreskriva särskilda förkunskapskrav i svenska t. ex. kunskaper motsvarande kurserna Svenska 1—4.

Vad beträffar förkunskaper i svenska för forskarutbildningen föreslår kanslersämbetet att kraven här bör bestämmas av vederbörande prefekt i samband med antagning till forskarutbildning.

4 Reservation

Mot utredningens förslag har ledamoten Sandberg reserverat sig. Reservationen skiljer sig på en rad väsentliga punkter från kommitténs förslag.

Reservanten instämmer inledningsvis med kommitténs förslag att de utländska studenternas antal på något sätt bör regleras och att de utländska studenterna bör lära sig svenska innan de börjar sina studier. En sådan reglering får emellertid inte leda till att de utländska studenternas antal minskar.

Reservanten anser att kommitténs förslag i alltför ringa utsträckning

diskuterat målsättningen för vår hållning gentemot de utländska studenterna.

De gäststuderandes studiefinansieringsproblem behandlas också mycket knapphändigt, menar reservanten. Visserligen kan problemen för denna kategori studerande aldrig lösas av ett enskilt land, men genom att underlåta att skapa regler för denna kategori kommer man automatiskt att prioritera de utländska studenter som själva kan finansiera sina studier.

Reservanten vänder sig vidare mot utredningsmajoritetens förslag beträffande de nordiska studenterna som om det genomfördes skulle innebära en betydligt försämrad situation för denna grupp.

Reservanten kritiserar att utredningsmajoriteten inte kommit med några förslag när det gäller kurativa åtgärder och studierådgivning.

Reservanten vänder sig vidare emot det slag av reglering av antalet utländska studerande som utredningsmajoriteten föreslår. Det motiv som utredningen anför, nämligen att studerandeantalet regleras med hänsyn till arbetsmarknadssituationen, finner reservanten orealistiskt. Arbetslöshet bland akademiker förekommer endast inom snäva sektorer av arbetsmarknaden.

Också de medel för regleringen som kommittén föreslår avvisas av reservanten. En social förmån bör inte användas som regleringsinstrument för tillströmningen av utländska studerande. De svenska studiesociala förmånerna bör i stället så långt möjligt ges till samtliga utlänningar som är bosatta i landet. För arbetare sker regleringen genom arbetstillståndet. För studerande bör tillståndet att studera reglera tillströmningen.

Reservanten anser att förslaget inte innehåller några större förändringar jämfört med den politik som i dag tillämpas av de studiesociala myndigheterna. Allt talar därför för att dagens missförhållanden skulle bestå.

Reservanten kritiserar också förslaget om att den karenstidsregel på ett år som i dag tillämpas för tilldelning av studiestöd byts ut mot krav på bosättning i Sverige under »en längre tid». Utredningen klargör inte, menar reservanten, hur lång tid det tar att bli inlemmad i det svenska samhället.

Det alternativ till regler som reservanten förespråkar utgår ifrån uppfattningen att det bör förekomma både en fri rörlighet över gränserna och jämlikhet mellan det egna landets medborgare och utlänningar. Eftersom de båda målsättningarna svårligen låter sig förenas åtminstone för ett litet land som Sverige, bör man därför begränsa antalet utländska studerande när tillströmningen blir större än man anser sig kunna ta emot. Regleringen bör emellertid inte innebära att antalet utländska studenter minskar. Den grupp som tas emot bör också ges det studiesociala stöd i vidaste mening som är en nödvändighet för studieframgång.

Reservanten skiljer mellan olika kategorier av utländska studenter. Beträffande de nordiska studenterna föreslås en fri nordisk studiemarknad och kravet på kort sikt bör vara att studerande som flyttar från ett nordiskt land till ett annat skall vara berättigad till studiestöd antingen från bosättningslandet eller ursprungslandet. Den form av reglering som reservanten förordar undantar de nordiska studenterna.

För att uppfylla de nämnda målsättningarna föreslår reservanten att antalet utländska studenter regleras genom att regeringen årligen fastställer ett högsta antal gäststuderande resp. invandrare, som under det kommande året bör tas in vid utbildningsanstalterna. Kvoten bör fastställas med utgångspunkt ifrån platsantal vid svenskkurser, den allmänna tillströmningen till universiteten, kostnader för studiemedel, tillgång till bostäder etc. Den föreslagna kvoten bör omfatta grupper för vilka man anser en reglering möjlig och önskvärd. Invandrare som kommit till landet via den organiserade invandringen av arbetskraft, innehavare av svenska och utländska stipendier samt flyktingar bör beredas plats vid svenska utbildningsanstalter oavsett detta sker utanför eller inom kvoteringsramar.

Bland övriga grupper kan det vara svårt att välja ut vilka som skall få rätt att studera i Sverige och därmed även rätt att erhålla studiestöd. Den enda rättvisa metoden blir därför enligt reservanten lottning. Vissa bör emellertid få förtur inom ramen för kvoten, t. ex. gäststuderande med speciell anknytning till landet liksom eventuellt andra ömmande fall. Ett råd för utländska studerande bör skapas för att handha uttagningen.

I ett system där antalet utländska studenter är kvoterat bör de studie-sociala problemen minska. Studiefinansieringsfrågan, som f. n. är det största problemet, löses genom att de som erhåller rätt till studieplats också garanteras studiestöd. Invandrare och flyktingar blir berättigade till studiemedel på samma villkor som svenska studerande. Som invandrare räknas därvid de som kommit till landet genom den organiserade invandringen av arbetskraft och de som tillåtits invandra som studerande. Som flykting räknas inte bara den som får asyl i Sverige utan även den som får uppehållstillstånd av humanitära skäl. Vad gäller de gäststuderande bör enligt reservanten också dessas antal regleras genom den fastställda kvoten. Studiemedel bör emellertid ej utgå.

Ett ökat antal stipendier bör skapas, så att även sådana studenter som saknar egna medel har möjlighet att studera i Sverige. En tredje kategori kan ha med studiestöd från hemlandet antingen genom statligt studiestöd eller egna medel. Genom det tänkta systemet bör ingen bli utan ekonomiska medel när vederbörande väl kommit hit.

Vad gäller krav på förkunskaper förordar reservanten att speciella behörighetskrav i svenska uppställs, dvs. krav på förkunskaper i varje ämne eller varje högskolutbildning för sig. Enligt reservanten skulle

detta vara en fördel, eftersom de studerande som kan få undervisning på engelska slipper att ansöka och vänta på dispens. Vidare är behovet av förkunskaper högst varierande i olika ämnen. Genom speciella förkunskapskrav skulle man tvingas definiera inom varje ämne vad som behövs för just de aktuella studierna.

Reservanten understryker slutligen behovet av rådgivande och informerande verksamhet för samtliga nyanlända studerande. För de utländska studerande som vistats en tid i landet krävs tillgång till kurativ service och studierådgivning. Det sistnämnda är särskilt viktigt att beakta i samband med den utvidgning och upprustning av studierådgivningen som f. n. genomförs.

5 Remissyttrandena

Flertalet remissinstanser ställer sig positiva till den allmänna utgångspunkt som kommittén haft för en reformering av regel-systemet, nämligen att reglerna för invandringen av studerande bör anpassas till de principer som 1968 års riksdag lagt till grund för den svenska utlänningspolitiken. Således framhåller LO, att motiven för regleringen av arbetskraft var att mottagandet av invandrare borde ske på ett sådant sätt att de inte blir en eftersatt minoritet i det svenska samhället. Invandringen måste därför anpassas till bl. a. sysselsättningsläget, bostadstillgång, sjukvård, utbildning m. m. Samma synsätt bör tillämpas beträffande invandringen av studerande, framhåller LO.

Också *centrala studiehjäpsnämnden* delar den nämnda principen men framhåller inledningsvis att den leder nämnden till delvis andra slutsatser än dem kommittén dragit beträffande handläggningen av studiemedelsansökningar från utländska studerande. Centrala studiehjäpsnämnden beklagar också att kommittén nästan uteslutande behandlat studerande inom studiemedelssystemet. Problemen i samband med studiefinansieringen är i hög grad aktuella också för elever inom studiehjälpssystemet. I viss mån kan problemen t. o. m. vara större på gymnasial nivå, eftersom de tillämpade myndigheterna, dvs. skolstyrelser och rektorer inom det gymnasiala utbildningsväsendet, är så många till antalet. Detta har, menar nämnden, lett till stora variationer vid tillämpningen hos myndigheterna. Även andra remissinstanser, bl. a. 1968 års *studiemedelsutredning* och *SACO*, har beklagat att kommittén enbart berört förhållandena vid högre läroanstalter.

Trots en bred anslutning till den nämnda huvudprincipen har åtskilliga remissorgan invändningar mot kommitténs förslag. SFS anser att en ny utredning borde vara det naturliga kravet att ställa, men tvekar inför ett sådant krav, eftersom de problem som f. n. möter de utländska studenterna i så fall skulle skjutas på framtiden. Detta finner SFS otill-

fredsställande. SFS anser, att reservationen är så pass utförlig att den kan ligga till grund för förslag till en ändrad politik mot de utländska studenterna. Också *invandrarutredningen* och *statens invandrarverk* framhåller, att kommitténs förslag saknar måldiskussion och inte ger tillräckligt underlag för någon avgörande ändring i den ordning som gäller för utländska studerandes möjligheter att erhålla svenskt studie-socialt stöd. De två remissorganen finner också, att det statistiska material som ligger till grund för kommitténs överväganden och förslag är alltför knapphändigt. Den senare synpunkten delas av bl. a. flera studiemedelsnämnder. *Studiemedelsnämnden i Lund* anför t. ex. att det skulle varit angeläget med en undersökning av de utländska studerandes allmänna situation både före, under och efter en viss tids studier vid svenskt universitet. Detta hade, menar man, också varit i samklang med utredningsdirektiven, som anført att ett närmare kartläggande av utländska studerandes utbildningsgång och studiefinansiering borde komma till stånd.

Som helhetsomdöme kan sägas att flertalet remissinstanser vänder sig emot väsentliga delar i förslaget och lägger fram alternativa förslag till lösning vilka delvis sammanfaller med utredningsförslaget, delvis är ett stöd till reservantens uppfattning, alternativt är ett av remissorganet i fråga framlagt eget förslag.

Den indelning av utländska studerande i invandrare och gäststuderande har flertalet remissinstanser funnit ändamålsenlig med hänvisning till att syftet med vistelsen i Sverige är helt olika för de båda kategorierna. Utredningens förslag om att gäststuderande inte bör erhålla svenska studiemedel har också bemötts positivt i remissvaren, men många har ansett att antalet gäststipendier bör utökas. Således framhåller bl. a. *studiemedelsnämnden i Linköping* att studiemedel inte bör utgå med hänsyn till att studiemedelssystemet är ett lånesystem och att besvär med återbetalningen skulle kunna uppstå för de gäststuderande. För dessa studerande, framhåller nämnden, bör ett väl utbyggt stipendiesystem inrättas så att man icke uppnår ett urval av gäststuderande, innebärande att bara de som har egna medel kan gäststudera i Sverige. Förslag om fler gäststipendier har också förts fram av bl. a. *universitetskanslersämbetet*, *centrala studiehjälpsnämnden*, *arbetsmarknadsstyrelsen*, *statens invandrarverk*, *1968 års studiemedelsutredning* och *SSU*.

Flera remissinstanser ansluter sig i princip till kommitténs förslag om en reglering av antalet utländska studerande som vill börja sin vistelse i Sverige med studier men finner förslaget orealistiskt. *Universitetskanslersämbetet* framhåller således, att kommitténs förslag bygger på förutsättningen att det går att med någon säkerhet förutse behovet av arbetskraft med eftergymnasial utbildning för smala yrkesområden. Kanslersämbetet ifrågasätter om

detta är möjligt med hänsyn till dels de snabba förändringarna på den svenska arbetsmarknaden, dels den frihet i val av studieinriktning vid universitet som den studerande har. UKÄ förordar i stället att invandring med vissa preciserade undantag regleras genom arbetstillstånd och uppehållstillstånd. SSU har framfört liknande synpunkter och framhåller, att tillströmningen av utländska studenter, som med egna medel studerar i Sverige och som stannar i Sverige, också kommer att konkurrera på den svenska arbetsmarknaden. Att reglera antalet utländska studenter med hänsyn till en arbetsmarknad som ligger tre till fem år framåt i tiden är därför inte realistisk, menar SSU. Förbundet förordar i stället en reglering som omfattar såväl gäststuderande som utomnordiska invandrande studerande och som baserar sig på en sammanvägd bedömning av Sveriges möjligheter att ställa utbildningsresurser, socialt stöd, bostad, arbete m. m. till förfogande.

Centrala studiehjälpsnämnden framhåller, att tillgängliga resurser inom utbildningsväsendet bör vara det kriterium som i första hand avgör storleken av studerandeinvandringen, även om man inte kan bortse ifrån arbetsmarknadsmässig hänsyn. Nämnden anser, att det bör ankomma på Kungl. Maj:t att avgöra storleken på studerandeinvandringen, antingen efter vissa fastställda kriterier eller genom en från år till år bestämd kvot. Skäl talar för ett kvotsystem anser nämnden.

Också 1968 års *studiemedelsutredning* har förordat ett kvotsystem. Detta skulle fastställas av Kungl. Maj:t och reglera antalet utländska icke-nordiska studerande som tillåts invandra. Kvotens storlek skulle fastställas med utgångspunkt ifrån de framtida resurserna inom utbildningsväsendet. Liknande tankegångar förs fram av TCO, som emellertid ifrågasätter om inte också de gäststuderandes antal bör omfattas av regleringen.

Även om flertalet remissorgan anslutit sig till principen att antalet utländska studerande bör regleras, finns ingen enhetlig uppfattning om vilka kriterier som skall vara avgörande för omfattningen. Tendensen är att regleringen bör basera sig på en sammanvägd bedömning av våra framtida utbildningsresurser, tillgång till bostäder, social omvårdnad över huvud taget samt den framtida arbetsmarknaden. Mera delade är meningarna om vilka studerandekategorier som skall omfattas av regleringen. Medan somliga anser att regleringen också skall omfatta de gäststuderande, har andra förordat att denna kategori skall undantas i ett eventuellt kvotsystem.

Kommitténs förslag till definitioner av kategorin invandrade studerande har mött blandade reaktioner.

De flesta remissinstanser har i likhet med reservanten reagerat emot förslaget om att den karenstidsregel om ett år som f. n. tillämpas för att bli betraktad som invandrare skall ersättas med krav om bosättnings- och uppehållstillstånd samt att vederbörande vistats i landet under en längre tid. *Centrala studiehjälpsnämnden*, stödd av *studiemedelsnäm-*

derna, understryker t. ex. att de svårigheter som de tillämpade studiesociala myndigheterna tidigare haft att brottas med i någon mån skulle minska men att huvuddelen av de tidigare bristerna skulle kvarstå med kommitténs förslag. Det kommer fortfarande att bli studiemedelsnämnderna, skolstyrelserna och rektorerna som tvingas bedöma om en person är inlemmad eller förväntas bli inlemmad i det svenska samhället. Centrala studiehjäpsnämnden finner detta oacceptabelt och menar att nämnda organ måste befrias från att fatta beslut i frågor av ren invandringskaraktär. Nämnden föreslår i stället en i huvudsak centraliserad handläggning av frågan huruvida utom-nordisk medborgare uppfyller fastställda kriterier för rätt till studiesocialt stöd.

Centrala studiehjäpsnämnden diskuterar olika handläggningsmöjligheter men förordar att statens invandrarverk i framtiden ansvarar för prövningen av huruvida sökanden uppfyller fastställda kriterier för att få rätten till studiesocialt stöd prövad. Genom en sådan handläggning får man, menar nämnden, en centraliserad prövning samtidigt som frågans invandringspolitiska karaktär skjuts i förgrunden.

Ett mycket stort antal remissorgan har reagerat på samma sätt som centrala studiehjäpsnämnden och framhållit att klara riktlinjer måste utfärdas så att oenhetliga tolkningar av invandrarbegreppet undviks. Beträffande handläggningen av studiesocialt stöd till invandrarstuderande förekommer varierande förslag. De flesta anser att en centralisering bör ske och att studiesociala organ inte bör avgöra frågor av invandringskaraktär.

I sakfrågan har *universitetskanslersämbetet* föreslagit att inlemmandebegreppet knyts till bosättningsbegreppet och att person, som således fått bosättningsstillstånd i landet, vilket normalt sker efter två år, i studiesocialt hänseende jämföras med svensk medborgare. Kanslersämbetet förordar också att inlemmandebegreppet utvidgas till att gälla även make och barn till person, som är att betrakta som inlemmad. Kanslersämbetet förutsätter också i likhet med *TCO* att person som är gift med svensk medborgare jämföras med den som stadigvarande sammanbor med svensk medborgare.

Remissinstanserna instämmer i kommitténs förslag att vissa personer, t. ex. politiska flyktingar räknas som invandrare, om omständigheterna kring inresan antyder att det är fråga om personer som avser stanna i landet. En generös attityd gentemot denna kategori studerande betonas i vissa remissvar.

Kommitténs förslag om de nordiska studerandena har bemötts negativt av en enhällig remissopinion. Nästan samtliga remissinstanser motsätter sig att de nordiska studenterna skall få sämre villkor än andra utländska studenter. Flera remissorgan hänvisar till den fria nordiska arbetsmarknaden och menar att utvecklingen nu går mot en större integration mellan de nordiska länderna. I ett sådant läge bör man inte göra det svårare för en nordisk medborgare att invandera i ett annat

nordiskt land. Flertalet remissorgan har pekat på nödvändigheten av samnordiska överläggningar för att åstadkomma enhetliga regler för beviljande av studiesociala förmåner i de nordiska länderna för studier i annat nordiskt land. I avvaktan på en samnordisk lösning förordas i allmänhet att villkoren inte bör vara sämre för nordiska studerande än för utländska studenter generellt.

Centrala studiehjälpsnämnden anför i detta sammanhang att flera skäl talar för att man tillämpar längre karenstid än ett år, när det gäller medborgare från annat nordiskt land. Skälet härför är enligt nämnden att rörligheten inom Norden ökat och att arbetsperioder om ett eller flera år i annat nordiskt land ter sig naturligt utan att anknytningen till det egna landet i princip förändras. Om karenstiden är för kort, är det lätt att stimulera invandring till Sverige, särskilt som det svenska studiesociala systemet är relativt fördelaktigt i jämförelse med de andra nordiska länderna.

Trots denna uppfattning vill centrala studiehjälpsnämnden ej tillstyrka någon ändring av nu gällande karenstider utan avvaktar de nordiska förhandlingarna.

Kommitténs förslag om ett generellt förkunskapskrav i svenska har bemötts positivt av remissorganen. Många pekar på den betydelse som kunskaperna i svenska har inte bara för att kunna förstå studiematerialet utan också för anpassningen till Sverige och de svenska förhållandena i allmänhet. Förslaget har därför fått ett positivt bemötande av flertalet remissorgan. Bland dem som motsätter sig ett generellt behörighetskrav i svenska för utlänning märks SFS som stödjer reservantens uppfattning också i denna fråga. SFS föreslår att kunskap i svenska blir ett speciellt förkunskapskrav som specificerats enskilt för varje ämne. *Statens invandrarverk* och *invandrarutredningen* ansluter sig till uppfattningen att grundkunskaper i svenska bör vara obligatoriska. Däremot bör de preciserade kraven på svensk kunskaper knytas till resp. utbildningslinje eller ämne.

Bland dem som menar att ett generellt behörighetskrav bör uppställas har meningarna varit något delade om vilka kategorier som skall omfattas av ett obligatorium. Somliga anser att såväl invandrarstudenter som gäststuderande bör lära sig svenska medan några förordar att de gäststuderande bör undantas från detta obligatorium.

Förslaget om att studiemedel skall utgå under den tid som svenskundervisningen pågår har mött remissinstansernas gillande. Frågan om huvudmannaskapet för svenskundervisningen berörs av ett fåtal remissinstanser. *Skolöverstyrelsen* uttalar dock som sin mening att kanslersämbetet i framtiden bör vara den instans som svarar för svenskundervisningen, eftersom den är att betrakta som preparandutbildning. Sådan utbildning bör ske inom universitetets ram. *Skolöverstyrelsen* framhåller att om verksamheten bedrivs under överinseende av kanslersämbetet

kan utformningen av undervisningen lättare anpassas till de speciella behoven.

Ett flertal remissinstanser har beklagat att kommittén inte lagt fram förslag vad gäller den kurativa sidan, särskilt som de problem som uppstår för utländska studerande ofta bottnar i brist på studierådgivning och yrkesorientering. Frågan om kurativa insatser bör få en snar lösning framhålls i flera remissyttranden. Några instanser, bl. a. *invandrarutredningen* och *statens invandrarverk*, förordar i avvaktan på förslag att punktinsatser görs för att förbättra information, studierådgivning och det kurativa omhändertagandet.

Kommitténs förslag om en begränsning i rätten för svensk medborgare att behålla studiemedel vid studier utomlands har bemötts negativt från ett flertal remissorgan. Motivet här till är att 1968 års studiemedelsutredning i sin översyn av studiemedelssystemet tar upp frågan om svensk studerandes rätt till studiemedel vid studier utomlands. Då utredning således pågår i denna fråga borde kommittén avstått ifrån att komma med förslag på ifrågavarande område.

Ett fåtal remissorgan har yttrat sig över kommitténs förslag angående inlemmad utländsk medborgares rätt att erhålla svenska studiemedel för studier utomlands. *Universitetskanslersämbetet* framhåller att det ligger närmast till hands att utländska studerande som i studiesocialt hänseende i övrigt är jämställda med svenska studerande skall ha samma rätt som dessa att utnyttja stödet för studier i annat land om inte studierna med lika stor fördel kan bedrivas i Sverige.

Flera remissorgan har tagit tillfället i akt att i sina remissyttranden ta upp problem som tangerar något av kommitténs förslag. Således framhåller ett flertal remissinstanser, bl. a. *1968 års studiemedelsutredning*, *SFS*, *SAF* och *centrala studiehjälpsnämnden*, att informationen i utlandet om svenska studier bör förstärkas. Följden blir annars att många studenter kommer till Sverige vilseledda och med en alltför optimistisk bild av de studiesociala förutsättningarna för studier i Sverige.

Ett flertal *konsistorier* och *utbildningsnämnder* har i samband med kravet om svenskkunskaper framhållit det stora behovet av undervisning i engelska. Under de senaste åren har strömmen av flyktingar från öststaterna speciellt Tjeckoslovakien ökat. Studenterna från östländerna har ofta bristfälliga kunskaper i engelska, varför behovet av en sådan undervisning är stort. Ett annat problem som uppmärksammas av konsistorier och utbildningsnämnder är behovet av en internationell nomenklatur för examina. De olika examina i skilda länder har varierande värde framhålls det och stora svårigheter uppstår då en examen från ett land skall översättas till ett annat lands förhållanden.

6 Föredraganden

Under senare tid har omfattande befolkningsomflyttningar ägt rum i de västeuropeiska länderna. Inom Norden har den gemensamma arbetsmarknaden medfört en ökad rörlighet av arbetskraften. Statsmakterna fattade år 1968 beslut om riktlinjer för vår invandringspolitik (prop. 1968: 142, SU 1968: 196, rskr. 1968: 405). Riktlinjerna innebär bl. a. fortsatt reglering av invandringen. Utlänning som önskar komma till Sverige för att förvärvsarbeta måste i enlighet härmed ha arbetstillstånd före ankomsten. Upphållstillstånd meddelas i sådant fall endast under förutsättning att sökanden kan få arbetstillstånd. Över frågan om omfattningen av invandringen av arbetstagare och till vilka branscher den sker har de fackliga organisationerna ett stort inflytande.

Den reglerade invandringen grundas på principen att de som invandrar till landet skall få en standard som är jämförlig med den inhemska befolkningens. Invandringen måste därför anpassas till sysselsättningsläget på den svenska arbetsmarknaden och det svenska samhällets möjligheter att bereda invandrarna och deras familjer tillfredsställande förhållanden när det gäller bostad, sjukvård, utbildning m. m.

Även de utländska studerandenas antal har ökat i Sverige. En grupp utgörs av barnen till invandrare. En annan grupp är de personer som sökt sig till Sverige i mer eller mindre uttalad avsikt att stanna kvar i landet. Ytterligare en grupp består av dem som kommit till Sverige med den uttalade avsikten att här genomgå utbildning men sedan återvända till hemlandet. Medan antalet nyinskrivna utländska studerande vid våra högre läroanstalter budgetåret 1964/65 uppgick till 712, var budgetåret 1968/69 antalet 1 954 och har därefter fortsatt att öka. Orsakerna till den nu pågående utvecklingen är flera. Undervisning och examination anordnas numera på främmande språk i några ämnen. 1964 års studiesociala reform har gett många utländska studerande en möjlighet till studiefinansiering som inte står öppen för dem i deras hemländer. Den generösa tillämpning som fram till 1968 rådde för tilldelning av studiemedel till utländska studerande torde i praktiken ha lockat utländska studerande att utbilda sig i Sverige. Vidare har den stipendiegivning som bl. a. SIDA deltar i inneburit att ett relativt stort antal utländska studerande kunnat komma till Sverige som gäststuderande.

Enligt 3 § studiehjälpsreglementet och 5 § studiemedelsförordningen är utländsk studerande som är bosatt i Sverige jämställd med svensk studerande i fråga om rätt till studiestöd. Om syftet med vistelsen i Sverige huvudsakligen är att här vinna utbildning utgår dock inte studiestöd. För att utlänning skall erhålla svenskt studiestöd krävs f. n. i praxis att han har vistats och arbetat i cirka ett år i Sverige. Från

denna huvudregel görs vissa undantag. Sålunda har bl. a. flyktingar och de som genom giftermål fått familjeanknytning till svensk medborgare kunnat erhålla svenskt studiestöd utan att ha vistats här under ett år.

Förutsättningen för tillträde till svensk högre läroanstalt är att den utländske studeranden har en grundexamen som ger kompetens för tillträde till motsvarande läroanstalt i hans hemland. Kunskaper i svenska språket är däremot inte något krav.

Här redovisade förhållanden har i olika avseenden skapat problem.

Det har visat sig att bristande kunskaper i svenska språket inte sällan medför studiemisslyckanden. Många utländska studerande söker sig till Sverige utan att ha tillgång till studiestöd från hemlandet eller från annan källa. Jag vill här erinra om att svensk studerande efter prövning kan ta med sig sina studiesociala förmåner vid studier utomlands. Motsvarande förmåner står mer sällan andra länders studerande till buds.

Ett annat problem har samband med handläggningen av ansökningar om studiestöd. Denna sker — inom studiehjälpssystemet — vid skolstyrelser och rektorsexpeditioner och — inom studiemedelssystemet — vid studiemedelsnämnderna. Den lokala handläggningen har lett till olikartad bedömning. Även den kurativa servicen har av de utländska studerandena upplevts som otillfredsställande.

Förslag om en reformering av regelsystemet för behandling i studiesocialt hänseende av utländska studerande föreligger nu från kommittén för utländska studerande i betänkandet (Ds U 1969: 9) Studiesocialt stöd till utländska studerande.

Kommitténs utgångspunkt har varit att en reformering av regelsystemet i allt väsentligt skall knyta an till de principer som enligt beslut av statsmakterna år 1968 skall ligga till grund för den svenska utlänningspolitiken. Kommittén anser att skillnad även i fortsättningen bör göras mellan invandrare och gäststuderande. En utländsk studerande som betraktas som invandrare bör få samma studiesociala förmåner som svenska studerande. Kommittén räknar med tre kategorier av invandrarstuderande. Den första kategorin avser studerande som enligt utredningen bör ha möjlighet att invandra till Sverige för att först utbilda sig och därefter inträda på den svenska arbetsmarknaden. Denna möjlighet skulle göras beroende av ett särskilt tillstånd att studera. Frågan om sådant tillstånd bör enligt kommittén avgöras med hänsyn till sysselsättningsläget på arbetsmarknaden och det svenska samhällets möjligheter att bereda invandrarna och deras familjer tillfredsställande förhållanden när det gäller bostad, sjukvård, utbildning m. m. Till den andra kategorin bör enligt utredningen räknas dels den som har bosättningsstillstånd eller beviljats uppehålls- och arbetstillstånd samt varit sysselsatt en längre tid i landet, dels i landet boende make och barn till sådan person. Vidare bör hit räknas utlänning som är gift med svensk

medborgare. Med den tredje kategorin avser utredningen statslösa personer, politiska flyktingar samt personer som fått inresa för att förena sig med familjemedlem eller nära anhörig som redan tidigare är att betrakta som invandrare i landet.

I en reservation har en av utredningens ledamöter föreslagit en reglering av såväl de gäststuderandes som de invandrarstuderandes antal. Denna reglering bör enligt reservanten ske med utgångspunkt i tillgängliga undervisningsresurser, bostäder, social service m. m.

Kommitténs redovisning liksom remissinstansernas synpunkter har övertygat mig om att det är angeläget att i Sverige bosatta utlänningar i studiesocialt avseende behandlas på ett enhetligt sätt. Det bör såvitt möjligt klargöras under vilka förutsättningar utlänning skall få svenskt studiestöd. De utländska studerandenas ofta otrygga ekonomiska situation kan därigenom lindras. Det är angeläget att underlätta även den studiemässiga och sociala anpassningen till utbildningen. Liksom kommittén behandlar jag gäststuderande och invandrade studerande som två separata grupper.

Antalet *i n v a n d r a r e* är som jag framhållit i det föregående relativt stort. Möjligheterna till utbildning i Sverige bör givetvis stå öppna för dem. I många fall kan särskilda insatser behöva göras t. ex. för att bibringa de studerande kunskaper i svenska språket. Det studiesociala systemet bör i fortsättningen liksom hittills bygga på bl. a. förutsättningen att utlännings rätt till svenskt studiestöd skall vara beroende av hans anknytning till Sverige. Huvudprincipen bör alltså vara att endast den som är inlemmad i det svenska samhället bör ha rätt till svenskt studiestöd. Den utlänning som bosatt sig här i landet huvudsakligen i syfte att skaffa sig utbildning bör däremot inte ha rätt till studiestöd. En tillämpning av det sagda innebär att utlänning som mottagits under sådana omständigheter att det klart kan förutsättas att han kommer att stanna i Sverige bör kunna få studiestöd. Till denna kategori bör hänföras flyktingar, statslösa personer eller utländska medborgare som utan att vara flyktingar av humanitära skäl får fristad i Sverige samt icke asylsökande flyktingar som uttas eller överförs hit av svenska myndigheter i samråd med internationella flyktingorgan. Här avses sålunda grupper som bortsett från studie- och studiefinansieringsfrågan har fått tillstånd att vistas i Sverige. I övriga fall bör som villkor för rätt till studiestöd gälla att personen med vederbörliga tillstånd vistats och förvärvsarbetat i Sverige under en sammanhängande period av två år, om ej särskilda omständigheter föreligger, t. ex. en nära familjeanknytning. Givetvis bör studerande som är under 20 år och är barn till invandrare som fått arbetstillstånd liksom hittills omedelbart få rätt till studiestöd. Mina ställningstaganden innebär att jag inte kan ansluta mig till utredningens förslag att även andra invandrare än t. ex. flyktingar skall få studiestöd omedelbart. Vad jag här anförat föranleder en viss jämkning av gällande

bestämmelser i 3 § studiehjälpsreglementet och 5 § studiemedelsförordningen.

Det är enligt min mening angeläget att studerande från andra länder får möjlighet att som g ä s t s t u d e r a n d e vistas i Sverige. Man bör enligt min mening räkna med att dessa studerande själva kan svara för sitt uppehälle, i första hand genom att föra med sig hemlandets studiesociala förmåner. Som jag antytt i det föregående tillämpar emellertid inte alla länder principen att studiestödet kan föras med vid studier i annat land. Enligt min mening bör man därför väsentligt utöka antalet gäststipendier i Sverige för utländska studerande.

Svenska institutet förfogar f. n. över ca 65 stipendier vilka i huvudsak används för bilateralt utbyte. Institutets gäststipendier utgår med 850 kr. i månaden jämte visst dyrtortstillägg. För budgetåret 1972/73 bör 100 gäststipendier av ny typ inrättas. I vilken takt eventuella ökningar skall ske får bedömas från år till år. Denna form av gäststipendier bör kunna innehas i högst tre år och bör utgå med årsbelopp motsvarande studiemedlen, dvs. vid basbeloppet 6 900 kr. sammanlagt 9 660 kr. Stipendierna bör administreras av Svenska institutet. Jag vill framhålla angelägenheten av att urvalet av stipendiater blir allsidigt.

Som jag framhållit i det föregående har kritik riktats mot nuvarande ordning för handläggning av ärenden om studiestöd åt utlänning. För att nå en större enhetlighet vid handläggningen av dessa ärenden förordar jag att man till centrala studiehjälpsnämnden flyttar över prövningen av principfrågan om utlänning har rätt till studiestöd enligt något av de två studiesociala systemen. Har nämnden en gång funnit detta vara fallet bör nämndens beslut i denna del gälla även när utlänningen senare ånyo ansöker om studiestöd under förutsättning naturligtvis att sökanden då fortfarande är bosatt i Sverige. Sistnämnda fråga i senare ansökningsärende får som hittills prövas av den beviljande myndigheten.

De frågor som enligt vad jag nyss förordat skall avgöras av centrala studiehjälpsnämnden kan inrymma svåra avgöranden som kräver tillgång till särskild expertis. Jag föreslår därför att det inom centrala studiehjälpsnämnden skapas en särskild delegation för behandling av frågor om studiestöd till utländska studerande. I delegationen bör ingå företrädare för bl. a. utbildnings- och invandrarmyndigheter samt studerandeorganisationer. I övrigt behöver handlägningsordningen endast ändras på det sättet att utlänning skall inge ansökan om studiebidrag och förhöjt studiebidrag enligt studiehjälpsreglementet. I ärende om studiestöd till utlänning bör övriga organ som handhar frågor om studiestöd lämna centrala studiehjälpsnämnden erforderligt biträde. Vad jag här förordat om handlägningsordningen kräver en ändring av 31 och 32 §§ studiehjälpsreglementet samt av 34 § studiemedelsförordningen.

Vid det nordiska undervisningsministermötet år 1959 antogs en re-

solution som innebar att nordiska studerande skulle kunna föra med sig studiestödet från det egna landet vid studier i annat nordiskt land. En särskild nordisk kommitté undersöker f. n. tillämpningen av nuvarande regler. I avvaktan på resultaten av detta arbete bör för nordiska studerande gälla i huvudsak samma regler som för utländska studerande i övrigt.

Utredningen har pekat på önskvärdheten av att de utländska studerandena behärskar svenska så att de kan tillgodogöra sig undervisningen. Det ankommer f. n. i första hand på konsistorierna vid universiteten (motsvarande) att pröva om utomnordisk medborgare skall kunna vinna tillträde till högre utbildning. Frågan huruvida dokumenterade kunskaper i svenska skall krävas är bl. a. beroende av den nivå utbildningen avser. Några generella krav härom bör f. n. ej ställas upp. Jag utgår dock från att utbildningsmyndigheterna vid sin prövning även beaktar behovet av kunskaper i svenska för att de studerande tillfredsställande skall kunna tillgodogöra sig undervisningen. I de fall sådana förkunskaper anses erforderliga bör den som gått igenom kurserna 1—3 i svenska inom ramen för vissa kurser för utländska studerande anses ha dessa förkunskaper. Frågan om huvudmannaskapet för svenskundervisningen bör tas upp i samband med prövningen av förslag från kompetensutredningen och invandrarutredningen. Till utlänning som inte är gäststuderande och som behöver genomgå någon av nyss nämnda kurser i svenska bör studiemedel kunna utgå.

Jag vill vidare framhålla att det enligt min bedömning finns motiv för vidgade studierådgivande och kurativa insatser för utländska studerande. Det ankommer på utbildningsmyndigheterna att aktualisera förslag härom för kommande budgetår.

De nya principerna för behandling av ansökningar om studiestöd för utländska medborgare bör träda i kraft den 1 januari 1972.

Under åberopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) antaga inom utbildningsdepartementet upprättat förslag till
 - a) lag om ändring i studiehjälpsreglementet (1964: 402),
 - b) lag om ändring i studiemedelsförordningen (1964: 401),
- 2) godkänna de riktlinjer för gäststipendier till utländska studerande som jag har förordat.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Britta Gyllensten

Innehåll

	Sida
1 Inledning	6
2 Gällande bestämmelser om studiestöd	6
2.1 Allmänna bestämmelser	6
2.2 Studiestöd för utländska studerande	7
2.3 Utländsk studerandes tillträde till utbildningsanstalt m. m.	8
3 Kommitténs förslag	9
3.1 Bakgrund	9
3.2 Principiella överväganden	11
3.3 Icke-svenska medborgare som påbörjar sin vistelse i landet med studier	12
3.4 Icke-svenska medborgare som kan anses inlemmade i det svenska samhället	12
3.5 Icke-svenska medborgare som förutsätts bli inlemmade i det svenska samhället	13
3.6 Nordiska studerande	13
3.7 Kunskaper i svenska för tillträde till högre studier m. m.	14
3.8 Övrigt	15
3.9 Universitetskanslersämbetets synpunkter och förslag angående förkunskaper i svenska för antagning som studerande vid läroanstalt i Sverige	15
4 Reservation	16
5 Remissyttrandena	19
6 Föredraganden	25